

נר חנוכה – דף לימוד

גמרא לכיתה ז' · מסכת שבת דף כא ע"ב · סוגיות חנוכה

המסכת שבת, בפרק השני («במה מדליקין»), דנה בנרות שמדליקים לכבוד שבת – באילו שמנים ופתילות מותר להשתמש. אגב הדיון בנרות, הגמרא עוברת לדבר על נר אחר: נר חנוכה. בדף זה נלמד ארבעה קטעים: כמה נרות מדליקים, מה עומד מאחורי מחלוקת בית שמאי ובית הלל, איפה מניחים את הנר, ומה בעצם קרה בחנוכה.

1. שלוש דרגות בקיום המצווה

הגמרא

ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך

תלמוד בבלי, מסכת שבת דף כא ע"ב (נוסח: ויקיטקסט - he.wikisource.org/wiki/שבת_כא_ב)

רש"י:

נר איש וביתו – נר אחד בכל לילה ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד והמהדרין – אחר המצות עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית

רש"י, שבת כא ע"ב (ויקיטקסט)

הברייתא בונה «סולם» של שלוש דרגות. מי שמסתפק בבסיס – יוצא ידי חובה. מי שרוצה להדר – מוסיף. ומי שרוצה להדר עוד יותר – גם מוסיף נר בכל לילה, כך שמספר הנרות מספר לכולם באיזה יום של החג אנחנו נמצאים.

הדרגה	כמה נרות?	מי מדליק?
נר איש וביתו (העיקר)	נר אחד בכל לילה	אחד בשביל כל בני הבית
המהדרין	נר אחד בכל לילה – לכל אחד	כל אחד מבני הבית
המהדרין מן המהדרין	משתנה מלילה ללילה	לפי בית שמאי או בית הלל (ראו בהמשך)

2. בית שמאי ובית הלל – למה עולים ולמה יורדים?

הגמרא

אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין

תלמוד בבלי, מסכת שבת דף כא ע"ב (נוסח: ויקיטקסט - he.wikisource.org/wiki/שבת_כא_ב)

רש"י:

כנגד ימים הנכנסים – העתידים לבא

ימים היוצאין – שיצאו כבר וזה שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין

פרי החג – מתמעטים והולכים בקרבנות דפרשת פנחס

מעלין בקדש ואין מורידין – מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם (דף צט.)

רש"י, שבת כא ע"ב (ויקיטקסט)

לפי בית שמאי מתחילים בשמונה נרות ויורדים בכל ערב בנר אחד; לפי בית הלל מתחילים בנר אחד ועולים. שני אמוראים מארץ ישראל ("במערבא") מציעים שני הסברים שונים לשורש המחלוקת:

בית שמאי – יורדים	בית הלל – עולים	
סופרים את הימים שעוד נשארו בחג – ובכל יום נשארים פחות	סופרים את הימים שכבר עברו – ובכל יום עברו יותר	הסבר ראשון
כמו פרי החג: בסוכות מספר הפרים שמקריבים יורד מיום ליום	כלל: בדברים שבקדושה עולים ולא יורדים	הסבר שני

הגמרא מוסיפה עדות: בעיר צידון היו שני זקנים – אחד נהג כבית שמאי ואחד כבית הלל, וכל אחד נימק את מנהגו בהסבר השני. מכאן אפשר ללמוד שההסבר השני היה מוכר גם בפועל.

3. איפה מניחים את הנר?

הגמרא

ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו אמר רבא צריך נר אחרת להשתמש לאורה ואי איכא מדורה לא צריך ואי אדם חשוב הוא אע"ג דאיכא מדורה צריך נר אחרת:

תלמוד בבלי, מסכת שבת דף כא ע"ב (נוסח: ויקיטקסט – he.wikisource.org/wiki/שבת_כא_ב)

רש"י:

מבחוץ – משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצרו שבתיהן היו פתוחין לחצר

הסכנה – שהיה להם לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית ע"ז שלהם כדאמרין בגיטין (פ"ב דף יז:)

רש"י, שבת כא ע"ב (ויקיטקסט)

- המקום הרגיל: בפתח הבית מבחוץ – כדי שעוברים ושבים יראו. רש"י מסביר שהמטרה היא "פרסומי ניסא" – לפרסם את הנס.
- מי שגר בקומה עליונה: בחלון הפונה לרשות הרבים.
- בזמן סכנה: על השולחן בתוך הבית – וזה מספיק ("ודיו").
- אסור ליהנות מאור נר החנוכה, ולכן רבא אומר שצריך נר נוסף לשימוש. אם יש מדורה דולקת – אין צורך, ואדם חשוב (שאינו רגיל להשתמש באור מדורה) צריך נר נוסף בכל מקרה.

4. "מאי חנוכה?" – על איזה נס נקבע החג

הגמרא

מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה

תלמוד בבלי, מסכת שבת דף כא ע"ב (נוסח: ויקיטקסט - he.wikisource.org/wiki/שבת_כא_ב)

רש"י:

מאי חנוכה – על איזה נס קבעוה

בחותרמו – בהצנע וחתום בטבעתו והכיר שלא נגעו בו

ה"ג ועשאום ימים טובים בהלל והודאה – לא שאסורין במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה

רש"י, שבת כא ע"ב (ויקיטקסט)

הגמרא מצטטת מ"מגילת תענית" – רשימה עתיקה של ימים שבהם אסור להספיד ולהתענות. היוונים כנסו להיכל וטימאו את השמנים. כשהחשמונאים ניצחו, הם מצאו פך יחיד של שמן שעדיין היה חתום בחותם הכהן הגדול – סימן שאיש לא נגע בו. היה בו שמן ליום אחד, והוא דלק שמונה ימים. בשנה שלאחר מכן קבעו את הימים האלה כימים טובים של הלל והודאה – לא כימים שאסור בהם לעשות מלאכה.

מילון ארמית קטן

- ת"ר = תנו רבנן - כך לימדו החכמים (פתיחה של ברייתא)
- פליגי בה תרי אמוראי = נחלקו בזה שני אמוראים
- במערבא = במערב, כלומר בארץ ישראל (ממבט של בבל)
- טעמא = הטעם, הסיבה
- אע"ג = אף על גב - אף על פי
- מדורה = אש גדולה (בגמרא: אש להתחמם ולהאיר)
- תמניא = שמונה
- דלא למספד בהון = שלא להספיד בהם

הלכה למעשה

- ההלכה נפסקה כבית הלל: מדליקים נר אחד בלילה הראשון ומוסיפים בכל לילה.
- לפי השולחן ערוך (אורח חיים תרעא, ב) מדליק אחד עבור כל בני הבית; לפי הרמ"א כל אחד מבני הבית מדליק – וכך נוהגים רוב האשכנזים.